

नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुथि

- फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य
इवा बाहाः, येँ

(ने. सं. १०५१ स जन्म जूम्ह भाजु फणीन्द्ररत्न वज्राचार्यजु छम्ह नां दंम्ह बौद्ध विद्वान व निबन्धकार खः । न्हापा स्कूल शिक्षक व सरकारी सेवाय् शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय अन्तर्गत उपसचीव जुया सेवा याना बिज्याम्ह वसपोल अवकाश प्राप्त जुइधुंका नं बुद्धधर्म व नेपालभाषाया ख्यलय् मदिकक सनांचवना बिज्यागु दु । सरकारी क्षेत्रय् गो. द. वा. चौथो पदकं विभूषित व ने. सं. १०८१ स श्रेष्ठ सिरपा त्याका बिज्याम्ह फणीन्द्ररत्नजु थौकन्हे “नेपाल ऋतु-पौ” या सम्पादक, नेपालभाषा परिषदया सचीव व वज्राचार्य संरक्षण गुथिया उपाध्यक्ष खः । थौं तक वसपोलयागु मौलिक १५ गू व सम्पादनय् १५ गू सफूत पिदने धुंकुगु दु ।)

१. पृष्ठभूमि

थ्व पृथ्विइ च्वंपिं प्राणीतय् छगू स्वभाव थःथः स्वजाति मुनाः नापं च्वनाः खुशी प्रकट यायेगु व आपत-विपतय् छथाय् मुनाः फुफुकथं थवंथवय् सहायता सहयोग यायेगु खः । चखुंः बखुं, सलःकिसि, हा-इमूत नं थःथः स्वजाति मुनाः म्वाना च्वनी । थथे हे मनूत थःपिनिगु जीविकोपार्जन व सुरक्षाया लागि थःथः मुनाः जीवन निर्वाह यानाच्वंगु खः । थथे नापं मुनाः ज्या यायेगु गुथिया पूर्वरूप खः । समय वलिसे नापं मुनाः यायेगु ज्या निथी दयावल, छथी राज्य संचालन व मेथी धार्मिक व्यवस्था ।

नेपालय् हिन्दूधर्म व बौद्धधर्म परापूर्व कालनिसें न्ह्यानावयाच्वंगु खः । बौद्धतय् मतानुसार गौतम बुद्धसिकं न्ह्यो हे नेपालय् बौद्धधर्म दयेधुंकुगु खः । तर गुलिं इतिहासकारत गौतम बुद्ध व सम्राट अशोक हे नेपालय् वःगु छुं प्रमाण मदु धाइपिं दु । उमिगु धापू अनुसार संवत् ४६९ पाखे जुजु रामदेवया पालेयागु लगनटोलया अवलोकितेश्वरया पादपीठय् च्वयातःगु अभिलेख^१ दुगुलिं थुबलेनिसें वा मानदेव प्रथमया पालनिसें जक नेपालय् बौद्धधर्म ऐतिहासिक रुपं खनेदुगु खः । तर न्ह्याथे हे धाःसा नं नेपालय् बौद्धधर्मया गौरवपूर्ण इतिहास दु । नेपालया बौद्ध संस्कृति थुकिया ज्वलन्त प्रमाण खः ।

धार्मिक भावनां प्रेरित जुयाः छगू हे उद्देश्य दुपिं मनूत मुनाः जनसहभागिता मुंकाः गुगु ज्या यात, वहे गुथिया प्रारूप खः । मनूतय्गु थ्व सहकार्य सम्पादन धार्मिक भावनाया लिसें आवश्यकता व विकासया पलाः नं खः ।

गुथि नेवाः समाजया न्हापानिसें न्ह्याना वयाच्वंगु परम्परा खः । गुथि जीवन सुचारु व सभ्य रूपं न्ह्याकेगु व्यवहारया लँपु खः । गुथि समाजय् च्वनाः अनुशासित जीवन हने सयेकेगु गुलुपं खः । गुथिं नेवाःतय्गु समाजय् महत्वपूर्ण प्रभाव लाका वयाच्वंगु दु । गुथिया प्रभाव थुलि क्वातु, थ्व नेपाःगालय् च्वंपिं जक मखु नेपाःगालं पिनेपिने च्वंपिं नेवाःत नं छुं न छुं किसिमं गुथिया चाकःया दुने म्वानाच्वंगु दु । बुसानिसें जीवन हनाच्वंतले जक मखु सिद्धुंका तक नं गुथि पाखें संस्कार याइ । अज्ज कालान्तरय् तक नं श्राद्ध तिथि यानाः सिना वनेधुंकूम्हयात चो थें यानाः ल्यंकातइ । उकिं धायेफु गुथि हे नेवाः समाजया जीवन खः । अले गुथि हे जीवन शक्ति खः ।

नेवाः समाजय् गुथि व्यवस्था तसकं ताहाकःगु समयनिसें न्ह्याना वयाच्वंगुया कारण छु खः धकाः वालाः स्वयेबले गुथिं देशय् धार्मिक, सांस्कृतिक एवं लोकहित जुइगु ज्या याना वयाच्वंगुलिं खः धकाः धवा थुइकेफु । नेपालीतय्गु जनजीवनया छगू अभिन्न अंग जुयाः न्ह्याना वयाच्वंगु गुथि व्यवस्था लिच्छविकालया गुलिखे शताब्दि न्ह्योनिसें प्रचलनय् वयाच्वंगु खः^२ किन्तु लिच्छविकाल न्ह्योयागु दसित लुया मवःगुलिं उबलेयागु गुथि गथे खः छु खः धकाः धायेगु ऐतिहासिक प्रमाण झीगु न्ह्योने मदु । सि चा आदिइ दुगु प्रमाण

स्यना चना व झना: अबले हे लोप जुद्धकुल । ल्वहंपतिइ आख: किया:, धायेमा:गु खँ धया: शिलापत्र तयेगु यानाव:गु लिच्छविकालं तिनि खनेदत । लिच्छविकालय् हतपतिं स्यना मवनिगु शिलाभिलेख तया थकेगु चलन वसेलि प्रामाणिक रूपं गुथिया सत्ता दुगु खनेदत ।

नेपाली पूर्वपुरुषपिसं तयाथकूगु गुलि शिलाभिलेखत आतक नं मखनाच्वंगु व चाया दुने लानाच्वंगु नं दइ । खनेदु कथं सम्वत् ३८६ ज्येष्ठ शुक्ल प्रतिपदायागु चाँगुनारायण स्थानया मानदेवया अभिलेख ख: । मानदेव प्रथमया शासनकालसिकं न्हापा हे नेपाली जनजीवनय् गुथि व्यवस्थां हा कायेधुंकूगु खँ थ्व अभिलेखया धापुतिं खनेदु । मुख्यत: नेपालया जुजु खल:निसें प्रजाजनया धर्म चित्तोत्पत्ति जुया देग:, विहार, चैत्य, गुम्बा, ल्वहीहिंति, तुं, बुंगा:, सत:, फलचा, घाट आदि धार्मिक कीर्ति स्थापना यानावया च्वंगु ख: । थथे स्थापना जुइगु धार्मिक कीर्तितय् पाखें दातायात पुण्य लाभ जुइगुया लिसें समाजयात उपयोगी जुइमा, निरन्तर रूपं थ्व गुथि न्ह्यानावने फयेमा, थुगु कीर्ति ज्यला स्यना वनीगु बखतय् थ्वया मर्मत सम्भार, जीर्णोद्धार व संरक्षण जुइमा धइगु तातुना: थुजागु ज्याया जिम्मा काइपिं व याइपिं गुथियारत चा:लाका: वर्षबन्धन पूजा-आजा यायेगु व्यवस्था यानावयाच्वंगु ख: ।

लिच्छविकाल व मल्लकालनिसें शाहकाल तक नं आपालं गुथित स्थापित जुउगु दु । तात्कालिक अवस्थाया थुपिं गुथितपाखें उबलेया सामाजिक, धार्मिक आदि पक्षत व उगु बखतया समाजया प्रवृत्ति व आस्थाया विषयय् ज: उला: क्यनाच्वंगु दु ।

लिच्छविकाल

उद्देश्य मदयेकं मनुखं छुं नं ज्या याइमखु । थुजागु ज्या गुलिस्यां छु नं छुं आकांक्षां याइ, रहरं याइ व बाध्यतां याइ । धर्म चित्तोत्पत्ति जुया चैत्य, विहार, मन्दिर, तुं, सत: आदि दयेकेगुयात 'कीर्ति' धका: धाइ । थुजागु धार्मिक कीर्ति व कृतिया स्थापना यायेगुलिं लोकयात हितसुख जुइगुया नापनापं थुजागु कीर्ति त:म्ह दाताया नां अमर जुया ल्यनाच्वनी, मनुष्य जुया: जन्म जुउगु सफल जुइ, शरीर व मन शुद्ध पवित्र जुइ, थुकिं शान्ति प्राप्त जुइ । सिद्धुंका थुकीया हे पुण्यफलं मोक्ष प्राप्त जुइ धयागु जन-धारणा दु । मनुष्य जन्म जुया: केवल नये, त्वने, पुने, मोजमज्जा यायेगु जक यानावन धा:सा वयागु मनुष्य जीवनयात सफल जुल धाइमखु । छ्याय्धा:सा नये, त्वनेगु व सुखं च्वनेगु ज्या ला पशुपंक्षीनिसें कीत पर्यन्ततसैं यानाच्वंगु दु । मनु जुया: जन्म जुसेलि धार्मिक कीर्ति तयावने फयेकेमा: । थुकिं इहलोक व परलोक निथायसं शान्ति सुख प्राप्त जुइ ।

न्ह्याक्व हे गुण दुम्ह, चरित्र बांला:म्ह धन मान दुम्ह जुउसां, जुजु हे जुउसां परन्तु तक ल्यनाच्वनीगु कीर्ति तया वने मफुत धा:सा सीनावनेवं वयात ल्व:मंका छुवइ । उकिं कीर्ति विनाया जीवनयात सार्थक मखु धयागु लिच्छविकालया जनमानसया धारणा खनेदु । लिच्छविकालय् धार्मिक कीर्ति तयेगुपाखे जन-धारणा छु दु धका: उला क्यनीगु छुं अभिलेखया खँ थन न्ह्यव्वये । यल मंगलबजारय् च्वंगु भारविया छगू अभिलेखय् थथे धयात:गु दु -

“नित्यंख्यातगुण प्रभावचरिते वंशेपि लब्धास्पदे
जातस्यात्र जनस्य जन्म विफलं कीर्त्याविना जीवत:
दृष्टंसौख्यवताम्परत्र च सुखं प्रा.. कीर्त्या यया
तां कर्तुं न समुत्सुक: प्रयतते को नाम मूढ:स्वय(म) ।

अर्थ- गुण, प्रभाव व चरित्रद्वारा सदा प्रख्यात जुउम्ह, त:धंगु पद दुगु कुलय् जन्म जुउम्ह मनु जुउसां कीर्तिविना म्वानाच्वंगु जुल धा:सा वयागु जन्म सफल जुइमखु । थन सुख सियाच्वपिं नं थुगु कीर्तिं याना: मेगु लोकय् नं सुख सिद्धइ । थुजागु कीर्ति तयेत गुजाम्ह मूर्ख उत्सुक जुया थम्ह हे कुत: याइमखु ।”

- धनवज्र वज्राचार्य, लिच्छविकालका अभिलेख, पृष्ठ २०८-२०९
पशुपति क्षेत्रय् च्वंगु छगू अभिलेखय् आभीरी गोमिनी नाम्हा छम्ह मिसां थ:गु मनोवांछा थथे उलात:गु दु -

“पतिदेवप्राणाभीरी गोमिन्या पतये त्रिदिवस्थाय पुण्याप्याय
नार्थमायुस्मताञ्चापत्यानाम्भौमगुप्तादीनाम्भोगारोग्यायुरानन्त्यावाप्तये ।
वेम्पाग्रामे स्वयमुपारोपित नदीक्षेत्र खण्डद्वयं दत्तमिति ।

अर्थ- पतिदेवयात प्राण भा:पाच्वंम्ह आभीरी गोमिनी स्वर्गवासी स्वामीया पुण्य बढे जुइमा धका: व चिरन्जीवि भौमगुप्त आदि सन्तानपिनि सुखभोग आरोग्य आयु बढे जुइमा धका: वेम्पा प्रदेशय् स्वयमुपारोपित खुसि सियागु निकू बुँ दत्त त:गु जुल ।”

-ऐजन, पृष्ठ १७०-१७१

छुं कथंया धर्मकीर्तिं तयेधुंकाः जग्गा दत्त तयागुया फल गुलि दइ धयागु खँ सक्वचंगुया शिवदेव+अंशुवर्माया छगू अभिलेखय् थथे धयातःगु दु -

“यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तथा फलम्

षष्टिं वर्षं सहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः

आक्षेप्ता चानुमत्ता च तावन्ति नरके वसेत् ।

अर्थ- सुयागु सुयागु पालय् गुगु गुगु जग्गा दुगु खः, उगु बखतय् उकियागु फल वयात हे दइ । जग्गा दान बिउम्ह मनु खुइदो दँ तक स्वर्गय् च्वनी । जग्गा हरण याःम्ह व याके बिउम्ह मनु उलि हे दँ तक नरकय् लाइ ।”

- ऐजन, पृष्ठ २३४

मल्लकाल :

थः परिवारया मृत्युया संस्मरणय् देवी देवताया मूर्ति दयेकेगु, मठ-मन्दिरय् धार्मिक कीर्तिं तयेगु चलन मल्लकालय् नं प्रशस्त दुगु जुल । थुकथं मल्लकालय् थःपिसं तयागु धर्मकीर्तिं लिपा लिपा तक ल्यना च्वनेमा धका बुँ व दां तया गुथि स्वना थकुगु खनेदु ।

ने. सं. ३२७ वैशाख शुक्ल पूर्णमासियागु गंवाहाया दानपत्रय् बुँ छँ व केब गुथियात दान बिउगु उल्लेख थथे दु -

“... श्रेयोस्तु संवत् ३२७ वैशाख शुक्ल पूर्णमासि चन्द्रग्रास महापर्व दिनस वज्रासन अभ्य प्रित्तिनं श्री वज्राचार्य रत्नदेवजु श्री पात्र ब्रह्म थकुर थ्वते उभयनं संकल्प यान्या रोहल क्षत्र इता थिता वु रो १६ गंरषु ओर ऋख दु वाहा गृह पाताल केव खा १२ थ्वति दोहलपं ज्येष्ठ शुक्ल दस्मि थ्व कुन्हु गंथिबाहा श्री अक्षोभ्य गंथि चैत्य श्री आगमजु पतिष्ठा याडं श्री वज्राचार्य अमृतपारजुत्वं श्री वज्राचार्य अमृत चन्द्रजुत्वं थ्वते निम्ह फुकीजया हस्तेस लव ल्हान्या जुरो ॥

- चित्तधर हृदय, नेपाल भाषा साहित्यया जातः, १०९१, पृष्ठ ३

शाहकाल :

गोरखाया जुजु श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं ने. सं. ८८८ (वि.सं. १८२५) स कान्तिपुर कयाः ने. सं. ८८९ (वि.सं. १८२६) तक, यल ख्वप नं थःगु ल्हातय् काल । राजनीतिक रूपं नेपाल मण्डलया एकच्छत्र जुजु जुउसां थनयागु गुथि संस्कृति न्हापा गथे अथे हे ल्यंका तयेगु बचं थनयापिं प्रजावर्गयात बिउगु जुल । नेपाःगाःया बौद्धतसैं विजेता श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहयात १२ दँय् छको जुइगु सम्यक् महादान पूजाय् मकरसंक्रान्ति खुन्हु दीपंकर आदि नेपाःया प्रमुख देव-देवतापिलिसे यैय् हनुमान् धवाका लाय्कुलिइ व भुवनख्यलय् बिज्याकाः सम्यक् भोजन दान बिउगु जुल । थुकथं छम्ह शाह जुजुं नेवाः बौद्धतय्गु सम्यक् गुथिइ सरीक जुयाः ब्वति काःगु जुल ।

श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह थः त्वाय्अबुजु ख्वपया जुजु रणजित मल्लया लाय्कुलिइ स्वदँ मछि च्वनाः गुथिगन सम्बन्धी नेवाःतय्गु मनोधारणा सिइकाः तये धुंक्मह जुया शाहकालया प्रारम्भनिसैं नेवाःतय्गु गुथिप्रति बांलाःगु धारणा व व्यवहार दुगु जुल । लिपायापिं शाहवंशीय जुजुपिसं नं नेवाः बौद्धतय्गु गुथिप्रति थःपिं सनातन हिन्दू धर्मावलम्बी जुउसां उदार दृष्टिकोण तया हे च्वंगु जुल । समय समयय् दयेकूगु ऐन कानूनय् नं बौद्धतय्गु गुथि सम्बन्धय् संरक्षणया दृष्टि तःगु जुल ।

धात्यै धायेगु खःसा श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं नेपाल उपत्यका दुनेयागु व थ्वयां पिने भौत दोलखा आदि प्रदेशयागु प्रचलित गुथियात यथावत् कायम यानाः उदार नीति काःगुलिं हे एकीकरण अभियान सफल जुइफुगु खः ।

गुथिया मूल उद्देश्य अनुरूप थुकिया सदुपयोग जुइमा, दुरुपयोग दुर्व्यवहार जुइ मजिउ धयागु शाहवंशीय जुजुपिनि धारणा दुसां नं समय समयय् गुथि जग्गा हरण जुयाः गुथि व्यवस्थायात आघात मलाःगु धाःसा मखु । श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं नेपाल विजय यायेधुंकाः एकीकरण अभियानय् ज्यान पानाः युद्धय् ल्वाःपिं सैन्यतय् व उमि काय् कलाःपिन्त जीवन-वृत्तिया लागि नगदया पलिसा जागीर, विर्ता व माना चावलया रूपय् नेपाःगाः दुने व पिनेयागु जग्गा बिउगु जुल । थथे जग्गा जागीर कथं बक्सिस बिउबले गुथियागु जग्गा नं लायेगु आपालं संभव दु ।

श्री ५ रणबहादुर शाह थःगु घरेलु समस्यां यानाः धर्म प्रति निराश जुल अले हानं दक्षिणपाखे दनाच्चंम्ह अजंग शत्रु अंग्रेजलिसे ल्वाये मालिगु संभावना न्ह्योने वःगुलिं युद्धया लागि धन मुने मालाः थुजागु कारणं गुथिया जग्गा हरण याःगु जुल । १८६२ सालया गुथिहरण धका नेपालया इतिहासय् तसकं चर्चित विषय खः । थ्व गुथिहरणय् नेवाः बौद्धतय्गु गुथि नं अवश्य लात खइ ।

नेपालय् दुगु गुथिया सम्बन्धय् शाहकालय् प्रधानमन्त्री जुयाः श्री ५ या सरकारया फुक ज्या थःगु ल्हातिइ कयाच्चंभिं राणा सरकारया दृष्टिकोण नं बांमला मजू । परम्परागत वयाच्चंगु गुथि ल्यंका हे तयेमाः, नेपाःगाःया जनतायात नुगलय् स्याके मज्यू धयागु उमिगु धारणा दुगु जुल ।

२००७ सालय् श्री ५ त्रिभुवन वीर विक्रम शाहदेव थः कायभाजु श्री ५ युवराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहलिसें नेपाल तोताः भारतय् बिज्यात । थुबलेया राणा प्रधानमन्त्री मोहनशमशेरं ज्ञानेन्द्रयात श्री ५ या गद्दिइ तल । थुगु सालय् न्यायेके माःगु सम्यक् महादान गुथि न्यायेकाः श्री ५ या गद्दिइ तयातःम्ह मचांम्ह ज्ञानेन्द्रयात सम्यक् द्योपिं लिसें भुवनख्यलय् सःति धकाः राणा सरकारयापाखें तिवः बिउसा नं उगु दैय् सम्यक् गुथि मन्यायेकुसे बौद्ध जनतां गुथिया पाखें उगु बखतया सरकारयात मान्यता मबिउसे विरोध याःगु जुल । नेपालय् प्रजातन्त्र हयेत तप्यंक मखुसां नं थ्व नं छगू कारण जुया बिउगु दु ।

२००७ सालय् नेपालय् प्रजातन्त्र वसेलि थ्वया लिपा दयेकूगु मुलुकी ऐनय् नेपालय् न्हापांनिसें प्रतिष्ठापित जुयावयाच्चंगु गुथियागु महत्व व आवश्यकतायात दृष्टिगत यानाः गुथिया धर्म कीर्ति लोप याये मजिउ धयागु प्रावधान तयातःगु जुल ।

थुकथं सलंसः दैनिसें अविच्छिन्न न्ह्यानावयाच्चंगु नेपालया गुथि परम्परा इलय् ब्यलय् उगुथुगुं विघ्नबाधा वःसां छुं छुं गुथि स्वये खने मदयेक तनावने धुंकुउसा नं आः नं आपालं गुथित झीगु न्ह्योने प्रत्यक्ष दनि । थ्व गुथिं यानाः हे स्वयम्भू, जनबाहादो, बुंगदो, चोबाहादो आदि बौद्ध देवस्थल झझः धायाः अन्तरराष्ट्रिय नापं गौरव प्रतिष्ठा तयाच्चने फुगु खः । स्वयम्भूयात अन्तरराष्ट्रिय संस्था युनेस्को विश्व सम्पदाया धलकय् दुथ्याका तःगु जुल ।

२. गुथि शब्दया उत्पत्ति, अर्थ व विकास

‘गुथि’ शब्द सस्कृत भाषाया गोष्ठी शब्दपाखें वःगु खः । मनूतय्गु प्रारम्भिक अवस्थाय् बुँज्यालिसें वनय् सा जयाः जीवन निर्वाह याइगु खः । थ्व सा जइपिं सापूत मुनाच्चनीगु (गो+स्था) यात गोष्ठी धाल । लिपा थ्व गोष्ठी शब्दया अर्थ विकास जुयाः थ्वया अर्थ साजवाःत मुनीगु धयागु मजुउसे छगू हे उद्देश्य कयाः न्ह्याम्हं मनूत छथाय् मुनाः परस्पर सहयोग यानाः ज्या यायेगु जुल । छगू हे शब्दय् धाल धाःसा गोष्ठीया अर्थ समूह, सभा, सम्मेलन खः । थ्व हे गोष्ठी शब्द अपभ्रंश जुयाः तद्भव शब्दया रूपय् नेपालभाषाय् ‘गुथि’ जुयाः दुहाँ वल । नेपालभाषाया प्रवृत्ति अनुसार शब्दया लिउने च्वंगु आखः ज्यलाः तनाः उकिया चिं न्ह्योनेयागु आखः दीर्घ जुउवनी गथे सफुतिया सफू, भुतुलिया भुतू, तुथिया तू आदि । थथेहे गुथि खँवःया ‘थि’ लोप जुयाः ‘गू’ दीर्घ जुगु खने दत गथे सीगू, सनांगू, आचागू आदि । तर थ्व गुथिया चीहाकःगु रूप ‘गू’ शब्द याकःचा प्रयोग मजुउसे मेगु शब्दनाप ट्वनाः जक प्रयोग जुइ ।

लिच्छविकाल न्ह्योयागु नेपालया इतिहास वंशावलीया रूपय् जक खनेदु प्रामाणिक आधार छुं खनेमदु । लिच्छविकालनिसें सिद्धदेवक प्रामाणिक अभिलेखत खनेदयावल । चा सिँ आदिइ च्वयातःगु आखः ता तक थुरं च्वनीमखु । ई वंलिसे स्यनावनी, किलं नयाः भ्वाब्बः जुयावनी, ध्वगिनावनी । परन्तु ल्वहँपतिइ कियातःगु आखः अथे किलं नयाः, ध्वगिनाः वा मिं नयाः, लखं चनाः स्यनावनी मखु । शिलापत्रय् कियातःगु आखः ताकाल तक ल्यनाच्चनी । इतिहासया छगू प्रामाणिक आधार थ्व हे जुयाच्चनी ।

नित्य चिरस्थायी छुं नं मदु । ल्वहँपतिइ च्वयातःगु आखः नं लः व निभालं जिनाः, ल्वहँ, अप्पां कयाः कियातःगु आखः ब्वलावं, स्यनावं । थन नेपालय् पुलांपुलांगु लिच्छवि व मल्लकालयागु शिलापत्रया आखः ब्वलाः स्यनावंगु नं गुलिखे दु । थथे सिद्धमदये धुंकूगु आखः नं च्वय् क्वय्च्वंगु खँया लिधंसाय् प्रसंग स्वाकाः तंगु आखः थ्वहे जुइफु धकाः अनुमान यानाः थुकीया अर्थ छुचाना इतिहासया वास्तविक ज्वलं लुइकेगु ज्या इतिहास शिरोमणि बाबुराम आचार्य, धनवज्र वज्राचार्यपिसं इतिहास सम्बन्धी अनुसन्धान अन्वेषण यानाः सत्यतथ्य खँ झीगु न्ह्योने तया बिउगु जुल । थुकिया आधारय् थौकन्हे नेपालया प्रामाणिक इतिहास ब्वलनाच्चंगु दु । गुथि सम्बन्धी खँ नं थुजागु हे इतिहासय् मालाः लुइके माःगु जुल । आतक खनेदुकथं ने.सं. ५२६ (वि. सं. १४६३) आश्विन शुक्लयागु ललितपुर जिल्लाया लेम्बटी धयागु लेले गामय् च्वंगु शिवदेव अंशुवर्माया शिलाभिलेखया गुथि सम्बन्धी उद्धृत अंश थथे दु -

“..... लिच्छविकुलकेतुर्भट्टारक महाराज श्री शिवदेव कुशली लेम्बटी ब्रह्म निवासिनः
..... श्री महासामन्तांशुवर्मादिनुमोदनया शिलापट्ट शासनमिदन्दत्तवान् भगवद् वासुदेव
ब्राह्मण गौष्ठिका

- लिच्छविकालको अभिलेख, धनवज्र वज्राचार्य, पृष्ठ २८२/२८३

ध्व “गौष्ठिक” शब्द गोष्ठी’ शब्दपाखें दुगु खः । ध्व शिलाभिलेख्य ब्राह्मण गोष्ठीया गुथियारयात, प्रदीप (मत) या गोष्ठीया गुथियारयात, पानीय (लः) गोष्ठीया गुथियारयात, मल्लयुद्ध (कुस्ती ल्वायेगु) गोष्ठीया गुथियारयात, वादित्र (बाजं) गोष्ठीया गुथियारयात, प्रणाली (हिति) गोष्ठीया गुथियारयात, इन्द्र गोष्ठी (यँद्यागुथि) या गुथियारयात, अर्च्चा (द्योदयेकेगु) गोष्ठीया गुथियारयात मानङ्ग्रामया बुँ बिउगु जुल धकाः च्वयातःगु दु । थुकिं सिद्धु लिच्छविकालय् मत छ्वयेकेगु, लः त्वंकेगु, तिसाल ल्वायेगु, बाजं थायेगु, हिति दयेकेगु, यँद्या जात्रा यायेगु, द्योया मूर्ति दयेकेगु गुथि दयाच्वन व थुगु गुथि न्यायेकेत बुँ तयाबिउगु जुयाच्वन ।

ध्वहे शिलापत्रय् थथे नं धयातःगु दु -

“तदेतेषां क्षेत्रानान्न केनचिदाक्षेपः पीडा वा कार्यो मस्त्वेतामाज्ञामतिक्रम्यान्वथा प्रवर्त्तिष्यते
तमहन्नमर्षयितास्मि ।”

- ऐजन, पृष्ठ २८३

अर्थ- ध्व बुँइ सुनानं हिनामिना यायेगु वा दुःख बिइगु ज्या याये मजिउ । सुनां ध्व आज्ञा उलंघन याना
अन्यथा याइ वयात जिमिसं (सरकारं) सह याये मखु ।

ने.सं. ६१४ (वि.सं. १४५१) भाद्र शुक्ल चतुर्थी मितियागु ख्वप यक्षेश्वरया सिजःपतिइ ‘गुथि’ खँगवः
प्रयोग यानातःगु खनेदु । व सिजःपौया छत्वाः थथे दु -

“स्वस्ति । श्री श्री श्री यक्षेश्वर भट्टारकसके प्रतिदिन निस्तरये यकें निमित्तिन श्रीश्री जयराम मल्लदेव
प्रभु ठाकुरत्वं प्रमुखन त्रिपुरराजकुलस विज्याक ठाकुरलोक समस्तसनं गुठि चिनकं तंव सासन टास्यं चोस्यं तथा
....’

नेपालभाषा साहित्यया जातः पृष्ठ २०

च्वय् उल्लेख जुउकथं ५०२ दँ न्त्यो हे गुथि खँगवः छचला तःगु खनेदु ।

ने.सं. ७९८ (वि.सं. १७३५) या यलया जुजु श्रीनिवास मल्लदेवया मंगःया भाइदेगःया अभिलेख्य
“ध्वतेया चिन्तायाक गोष्ठी”^३ धका चिन्तायाक गोष्ठी शब्द प्रयोग यानातःगु दुसा ने.सं. ८०० (वि.सं. १७३७)
या यल क्वन्ती सत्तिक च्वंगु वंशगोपालया अभिलेख्य “चिन्तायाक गोष्ठी ध्व गुथिभारो पनिंसं.... गुथिभारो
पनिसके”^४ धकाः चिन्तायाक गोष्ठी व गुथिभारो पर्यायवाची शब्दकथं छचलातःगु दु । चिन्तायाक गोष्ठीया
शाब्दिक अर्थ गोष्ठीया चिन्ता याइम्ह धयागु जुइ । संस्कृत भाषाया गोष्ठीभट्टारकया अपभ्रंश शब्द गुथिभारो खः
। ध्वहे गुथिभारो शब्द स्यनाः गुथियार शब्द जूगु खः । गुथियार शब्द नं स्यना गुथ्यार व गुथ्याः जुल ।

ने.सं. ८१८ (वि.सं. १७५५) या ख्वपया जुजु भूपतीन्द्र मल्लया पालेयागु मालती चुकयागु
शिलाभिलेख्य “गुथिजन”^५ धका च्वयातःगु दुसा ने.सं. ८३८ (वि.सं. १७७५) यागु कान्तिपुर केरतोर (
केलत्वाः) या शिवधूतिया दानपत्रय् “गुथिकतक”^६ धका छचला तःगु दु । ने.सं. ८८८ (वि.सं. १८२५) यागु
विष्णुनाथ शर्मा थः म्हचाय्यात बिउगु बकसपत्रय् “गुथिगण”^७ धका च्वयातःगु दु । ने.सं. ७९३ (वि.सं.
१७३०) या यलया जुजु श्रीनिवास मल्लया पर्याययागु तःबाहाया अभिलेख्य “गुथि समूह”^८ धयातःगु दु । थथे
गुथिया सदस्यतयत् थुइकीगु खँगवः बखत बखतय् व थासंथासय् चिन्तायाक गोष्ठी, गुथिभारो, गुथिजन, गुथिगण,
गुथि समूह धका थी थी किसिमं च्वयातःगु जुल ।

थथे हे ख्वपया जुजु रणजित मल्लया पर्याययागु ने.सं. ८८९ (वि.सं. १८२६) यागु नकदेश गणेशया
अभिलेख्य व बोदेया महालक्ष्मीया अभिलेख्य गुथियात “गुथ”^९ धका प्रयोग यानातःगु दु । ने.सं. ६७९ (वि.सं.
१६१६) यागु दिवंगत जुजु अभयमल्लया नामं सतः दयेका जती जंगम योगी परदेशी नकेगु गुथियात “दत्त”^{१०}
धका धयातःगु जुल । गुथियात दत्त धका धायेगु चलन आतक नं दहे दनि । “आजुपिनिगु दत्त छयपिनि चत्त”
धयागु उखान छचलावयाच्वन व थौकन्हे थथे हे जुयाच्वन । शाब्दिक अर्थकथं दान बियातःगु यात दत्त धका
धाइगु खः ।

नेवाःत नेपालं पिने लहासा वनाः अन नं गुथि दयेकाः गुथियात “पाला” व गुथियारयात
“पालाकतक”^{११} धायेगु यात । नेवाःतयगु सामाजिक संरचनाया स्वरूप स्वयायंकल धाःसा थुकीया धिसिमिसि

धा:गु नी (जग) गुथि ख: धका: धायेफु । थ्वहे गुथिया व्यवस्थां नेपालय् धार्मिक, सांस्कृतिक व लोकहितकारी ज्या जुयाच्वंगु ख: । गुथि प्रथां नेवा:तय्त नेपालय् दुगु विभिन्न जातित मध्ये छगू सुसंस्कृत व विशिष्ट जातिया रूपय् थनात:गु दु ।

२००७ साललिपा नेपालय् राणाकालयागु बाधाबन्धन मन्त । गुथि व्यवस्थाय् नं मेमेगु क्षेत्रय् थें सिद्धदेक परिवर्तन वल । थ्व गुथिया न्हूगु स्वरूप संघ संस्था वल । तर गुलिं संघ संस्थां थ:गु नां संघ संस्था मधासे पुलांगु पहलं गुथि हे धका: त:गु जुल गथे आनन्दकुटी विहार गुठी, वज्राचार्य संरक्षण गुठी आदि ।

गुथि प्रथाया ताहाक:गु इतिहासया दुने आपालं गुथित स्थापना जुल । मुख्यत: धार्मिक आस्था व समाज सेवाया भावनां प्रेरित जुया: गुथिया स्थापना जुउगु ख: । गुथि तात्कालिक उद्देश्य परिपूर्तिया निंतिं जक स्थापित जुउगु मखुसे सदा सर्वदा चन्द्र सूर्य धरलपा च्वंतले (यावच्चन्द्र दिवाकरौ) निरन्तर न्ह्याना वनेमा धयागु नं गुथिया संस्थापक व गौष्ठिकतय् कामना ख: । सलंस: दैया न्ह्यब्वानाय् गुलि गुथित लोप जुयावने धुंक्ल, गुलि गुथि गन गन गथे ल्यनाच्वंगु दु, गुलि गुथित आ: नं न्हापा थें हे न्ह्यानाच्वंगु दु थ्वया ल्या:चा: दुगु मखु । थ्व फुक्क छक्कलं धयां धाये फुगु नं मखु । यँ, यल, खवप, सक्व, किपू, भौत, दोलखा जक मखु गनगन तक नेवा:त वना: मुना: गुथि दयेकाच्वंगु दु, अन वना: सिउ स:पिके न्यना: गुथिया बारे आपालं खँ सिद्धके मा:गु दनि । थ्व ज्या याक:बाकलं यानां साध्यगु मखु । अथे नं पुलांपुलांगु अभिलेखया आधारय् व थमं खनागु व न्यनागुया लिधंसाय् संक्षिप्त रूपं जक थ्व कार्यपत्रय् गुथि विषयया खँ दुध्याके फुगु दु । थ्व कार्यपत्रय् थ: थमं लुदक हे ज्या याये फुगु मदु । मेपिंत लुदकेगु खँला छखे हे तिनि । थ्व छगू कुत: जक ख: । पूर्वगु ज्या मखु ।

वर्तमान कालय् गुथिं यानाच्वंगु ज्या व प्रकृति स्वया: गुथियात थुकथं वर्गीकरण यायेफु -

गुथिया वर्गीकरण

क) गुथि

राजगुथि	निजी गुथि
छूट गुथि	

ख) निजी गुथि

धार्मिक गुथि	सेवामूलक गुथि	जातीय गुथि	मनोरञ्जनात्मक गुथि
- चैत्य विहार गुथि	- सीगू	- देगु पूजा	- नास: गुथि
- पूजापाठ गुथि	- ल:त्वंकेगु गुथि	- आचागू	- लस्ता गुथि
- धलं गुथि	- सिथि गुथि	- बरेगू	
- सम्यक, पंचदान	- मंका:गू	- देभोय्	

राजगुथि:

साधारणत: जुजु व जुजु खलकं तयाथकूगु गुथि व प्रजावर्गं तयाथकूगु गुथि विभिन्न कारणं सरकारं दुक्यात:गु गुथियात राजगुथि धाइ । थ्व कार्यपत्रया क्षेत्र राजगुथि मखुगुलिं थन थुलि हे जक धायेगु जुइ ।

छूट गुथि:

छूट गुथि राजगुथिया हे छगू भेद ख: । गुथिया जग्गाया आयस्ताद्वारा पर्वपूजा आदि चले याना ल्यं दुगु गुथिया शेष कसर वा सलामी राजगुथिइ दुत बिइगु व सरकारी गुथिया लगतय् दर्ता यानात:गु गुथियात छूट गुथि धाइ । वि सं. २०३३ सालया गुठी संस्थान ऐनं ब्याक्क छूट गुथि राजगुथिइ परिणत या:गु जुल ।

निजी गुथि:

थःगु स्वामित्वय् दुगु जग्गा वा बिर्ताया आयस्तां गुगुं धार्मिक वा लोक व्यवहारया कार्यया स्थायित्व एवं निरन्तरताया निमित्त प्रजाजनं तयातःगु गुथियात निजी गुथि धाइ । थुकियात प्रजागुथि, दुनियाँगुथि नं धाः । निजी गुथिया सरकारलिसे तप्यंक स्वापू दइमखु । थुजागु गुथि सरकारी लगतय् दर्ता जुउगु नं दइमखु ।

लिच्छविकाल न्ह्योनिसें हे निजी गुथि न्ह्यानावःगु खः धयागु प्राप्त अभिलेखं सिइदु । लिच्छविकालनिसें निजी गुथिया अभिलेखत खनेदत । जनताया सक्रियताय् स्थापित जुउगु गुथित आपालं दु । थुजागु निजी गुथित सुव्यवस्थित रूपं संचालन यायेत व दत्त रूपय् तयातःगु बुँ गुगुं कारणवश हरण मजुइमा, गुथिया पतन मजुइमा धका शासन च्वइबले तत्कालीन जुजुया नां न्ह्यथनेगु व लालमोहर याकातय्गु नं चलन दु ।

निजी गुथिया निगू भेद दु - १) स्वगुथि व २) गुथियार दुगु गुथि । स्वगुथि सुं दातां गुथि तयाः व गुथि थःगु हे परिवारं जक न्यायेकेगु यानातइ । गुथि न्यायेकेत आयस्ता वइगु बुँ दुंता तइ । गुथि मन्यायेकिइ धका साक्षीत नं तयातइ । थुजागु स्वगुथि दाताया सन्तानं दानपत्र, शिलापत्र वा तिकापू अनुसार न्यायेकिइ । थुजागु गुथिइ तयातःगु बुँ सुयातं मिये, दि तये, दान-दातव्य बिये मदइगु जुल । गुथियार दुगु गुथिइ निखलः वा निखलकं अप्पो गुथियारत दइ । गुथियारत प्रायः स्वजातियापिं हे जुइ । गुगुं गुथिइ विभिन्न जातयापिं नं दयेफु । गुथियारत विशेषतः छँया हामा व मिजंत जुइ । छँया मूली वने मलात धाःसा जक किजा कायपिं पलिसा वनी । गुलिं गुथि मिसात पलिसा वने जिउगु नं दु । मिसात हे जक मुनाः न्यायेकिइगु गुथि खने मदु ।

गुथियारत इवः छुना च्वनीबले ज्येष्ठताक्रमानुसार इवःलाक च्वनी । आपाः थें गुथिइ गुथि पाः फयेगु कन्थ नं थँजिकथं जुइ । गुगुं गुथिइ कवःकथं पाः फइ । गुथिइ दकले थँजिमहयात थकालि वा थाकुलि धाइ । उच्च पद थुइकिइगु ठाकुर शब्द थाकुलि, थकालि जुउवःगु खनेदु । थकालिया कलाःमयजुयात थकालि नकिं धाइ । मिसात नं दुध्याःगु गुथिइ जक थकालि नकिं दइ । गुगुं गुथिइ गुथियार खलः बाहेक निब्व अप्पो तइ, थुकीयात घःब्व वा छँब्व धाइ । थ्व घःब्व गुथि स्वया गनं पाःलाखं काइ, गनं भरी व सुलिं नं काइ । गनं धाःसा घःब्व नइपिं मिसात निम्ह अलग हे दइ । थ्व घःब्व नःपिं मिसातसें नुचायेकेगु चिप कायेगु ज्या याइ । थुजागु चलन मेमेथाय् मेमेगु किसिमं नं दुगु जुइफु ।

गुथिया बुँ ज्याना च्वंम्ह म्हय्यात कु कुबियेकेगु वा मेगु छुं ज्या याये माःसा याकाः वयात नं गुथिइ दुध्याका तइ । तर व म्हय् गुथियार जुइमखु ।

द्यो पूजा याये म्वाःगु गुथि छुं नं दइमखु । द्यो पूजा सिधयेकाः द्योया प्रसाद काइ, समे नइ, भोय् नइ । धार्मिक सांस्कृतिक न्ह्यागु हे किसिमया ज्या याःसां मनसे सुं च्वने फइमखु । छँय् न्ह्यागु किसिमयागु नसा नःसां गुथिया भोजय् साक्क भिंक हे नइ । न्ह्यागु गुथिइ नं भोय् नये माःगु जुयाः गुथि धयागु भोय् नयेगु जक खःला धया थें नं च्वं वन । गुथिया मूल ज्यायात प्रमुख स्थान बिइमाः, भोय्यात गौण स्थान जक बियमाः । अलेजक गुथिया महत्व जाइ ।

धार्मिक गुथिः

निजी गुथिइ दकले अप्पो ल्याः धार्मिक गुथियागु जुइ । अझ धात्यें धायेधाःसा गुथि धयागु फुकं धर्मलिसे सम्बन्ध दुगु संस्था खः । अथे नं मुक्क धर्मलिसे जक सम्बन्ध दुगु गुथियात धार्मिक पुचलय् तयाः मेगु सामाजिक ज्याखँलिसे अप्पो स्वापू दुगु गुथियात उगु उगु हे कथं वर्गीकरण यानागु जुल ।

उबलय्या समाज धर्मप्रति अटल विश्वास दुगु जुया धर्मय् हे समर्पित जुयाच्वंगुलिं निजी रूपं स्थापना यानातःगु गुथित निःस्वार्थ रूपं संचालन जुयाच्वन । धर्मया गुथिइ लोभानि पापानि यायेमत्यो, धर्मलोप यायेमत्यो, मेमेपिसं गथे गुथि पाः फःगु खः थमं नं अथे हे फयेमाः थुकिइ छुं म्हति याये मजिउ धयागु भावनां हे आयस्ता दुसां मदुसां नं परम्परानिसें वयाच्वंगु गुथि त्वामदसे निरन्तर रूपं न्ह्यानाच्वंगु खः ।

बुद्धधर्म अनीश्वरवादी धर्म खःसा नं महायानी व वज्रयानी सम्प्रदायया दुने आपालं देव-देवीपिनिगु सृष्टि जुल । भगवान बुद्ध अनीश्वरवादया प्रतिपादक खःसां नं नेपालय् शाक्यमुनि बुद्धया लिसें पञ्चध्यानी बुद्ध, दीपंकर तथागत, अले अवलोकितेश्वर आदि बोधिसत्त्वपिं, तारापिं व हारीति वसुन्धरा आदि यक्षणीपिनिगु नं मूर्ति प्रतिष्ठापित जुल । बाह्य रूपं थथे देव-देवीपिं खनेदत धाःसा गुह्य रूपं वज्रसत्त्व, हेरुक, चक्रसंवर, वज्रदेवीपिं भावित जुल । थुलि जक मखु हिन्दु धर्मया देव-देवीपिं नं नेपालया बौद्धतसें उलि हे श्रद्धां पूजा यायेगु यानावयाच्वन । त्वाः त्वालय् च्वंपिं स्थान गणेश, नासःद्यो, अष्टमातृका, भगवती, सरस्वती आदि । महाकाद्यो, हाथुद्यो, पाल्हाद्यो, भैरोद्यो, नारांद्यो नं अथे हे पुज्यानाच्वंगु दु । नेपालया बौद्ध नेवाःतसें हनावयाच्वंगु गुथि व जात्राय्, पर्व व प्याखनय् च्वय् उल्लेखित जुउपिं द्योपिनिगु आराधना धार्मिक भेदभाव मतसे याना वयाच्वंगु दु ।

स्वयम्भू पुराणय् उल्लेख यानातःगु अनुसार महाचीनं महामञ्जुश्री नेपालय् बिज्यानाः नागवास हृदया लः क्वदुवालं फ्वानाः मनुत च्वने जिउगु भूमि यानाबिज्यात । स्वयम्भू ज्योतिरूप धर्मधातुया उत्पत्ति जुल । नेपालया बौद्धतय्गु लागि स्वयम्भू भगवानया तःधंगु स्थान दु । उकिं श्री स्वयम्भू सम्बन्धित असंख्य धार्मिक गुथित दुगु जुल । छुं भति गुथिया नां थन इवः छुके- स्वयम्भू चैत्यया गजुलिइ उष्णीष छत्र छायेगु लिबिं गुथि, थ्व हे गजुलिइ च्वंगु फटकिर बाता पुज्यायेगु फकीबाता गुथि, पञ्चामृत स्नान याकेगु महास्नान गुथि, चैत्यया भंगिइ सख्याः पायेगु सख्यापा गुथि, छत्राखेरं मत च्याकेगु चाकःमत गुथि, वर्षा वा वइबलय् गजुलिइ पुलुं खुइगु पुलुगुथि, थथे हे वर्षा बुयावःगु घाँय् पुइगु घाँय्पु गुथि । थुकथं छता छता ज्या यायेत छगू छगू गुथि तयातःगु दु । गुथिया आयस्ता नं दु । थ्व हे स्वयम्भूइ बिज्यापिं हारीति, शान्तिपुर, वसुन्धरा, फय्ख्वाद्योया गुथि नं दु । दसुया लागि छुं नां थन न्त्यब्बये - हारीतिया वहः व सिजःयागु मूर्ति ब्वयेगु म्हुकं गुथि, लुँपौ पताः व अनेक किसिमया तिसा तयातःगु बुसाधं गुथि, शान्तिपुरय् दुहां वनेगु दशमी गुथि, मञ्जुश्रीइ पुज्यायेगु श्री पञ्चमी गुथि आदि ।

स्वयम्भूलिसे सम्बन्ध दुगु मेमेगु नं ततःधंगु गुथि दु, थुपिं खः- दैय्दसं न्यायेकेगु दे आचागू, झिनिदैय् छको न्यायेकेगु सम्यक महादान, सुयां धर्मचित्त उत्पत्ति जुल कि न्यायेकीगु पञ्चदान ।

यै देया ४ गू पुँइया १८ गू विहारया २४०० वज्राचार्यपिं समुचय जुयाः शान्तिपुरय् न्यायेकीगु दे आचागुथि छन्हु छैय् नं न्यायेकेमाः । वज्राचार्यपिं मुनाः न्यायेकइगु थ्व आचागू यल, व ख्वपय् नं दु । ल्हासाय् च्वपिं वज्राचार्यत मुनाः अन नं आचागू न्यायेका च्वंगु खः । सम्यक महादान गुथि न्यायेकेबलय् घ्योचाकु संलहु न्त्यो दीपंकर आदि विभिन्न द्योपिं यैया लायकुलिइ हइ, स्वयम्भूया भगवान जात्रा याना हया दकलय् च्वय् तइ, घ्याचाकु संलहु खुन्हु सकल द्योपिं भुवनक्षेत्र (भुइख्यल) य् बिज्याकाः सम्यक महादान बिइ । थुबलय् राष्ट्राध्यक्ष देशया जुजु नं बिज्यायेमाःगु जुल । यल व ख्वपय् नं सम्यक् पूजा न्यायेकाः दीपंकर आजुयात पुज्यानाः पञ्चदान आदि बिइमाःगु जुल ।

यलया बंगम लोकेश्वर सम्बन्धित गुथित नं अधिक दु । बंगद्योयात स्नान याकेगु न्हवं गुथि, तुतः ब्वनिगु नामसंगीति गुथि, बंगद्योया रथ सालेत रथ दयेकेगु विभिन्न गुथि, लसा गुथि, प्यन्हुविचाः गुथि आदि दुगु जुल ।

थथे हे यैया जनबाहाद्यो, चोबाहारया लोकनाथ, नालाया करुणामयया नं न्हवं गुथिलिसें मेमेगु नं गुथि दु ।

स्वयम्भू उत्पत्ति जुउगु कतिपुन्ही, सीघःया काशीस्वयम्भू स्थापित सीघःपुन्ही, स्वयम्भू व विहार पतिकं बूबःया हलिमलि दयेका ब्वयेगु सकिमिला पुन्ही, मि छ्वयेकाः दुरकि प्रसाद कायेगु मिलापुन्ही, स्वयम्भू व थाय-थासय् बहिद्यो ब्वयेगु गुपुन्ही, अक्षय तृतीया व पञ्चदानबलय् स्वयम्भूइ वयाः विभिन्न गुथि न्यायेकः वइ ।

शहरं पिने खुसिया सिथय् विभिन्न पीठ उपपीठ दु । थन च्वपिं लुति अजिमा, कंग अजिमा, लुमरि अजिमापिनिगु द्योखः जात्रा, पचलि भैरवया जात्रा नं गुथिद्वारा हे न्यायेकीगु खः । थथे हे फुसिंख्यो, नरः, किपू, तोखा, वादे, खोना, जल, सको, फंपि आदि थासय् नं पर्व पर्वय् गुथिया पाखें जात्रा न्यायेकइ । ख्वपया बिस्केत जात्रा, थिमिया बालकुमारी जात्रा, बोदेया मे प्वाः खनिगु नं थुजागु हे जात्रा पर्व खः ।

गुलाबले बहीद्यो ब्वयेगु, यंलाबले इन्द्राजुद्यो व हाथुद्यो ब्वयेगु, समे बिइगु, हाथु हायेकेगु, योसिं थनेगु, मचातय् मलःजा नकेगु, मोहनबले पायाः आदि जात्रा नं गुथिद्वारा हे सम्पादन जुइगु खः ।

चैत्य विहार, सतः, फलेचा दयेकाः दैय्दसं न्यायेकइगु बुसाधः, पंचरक्षा, प्रज्ञापारमिता आदि पाथ्याकेगु सफूगू, अष्टमी, पुन्ही, गातिलाया धलंगू आदि नं गुथिया आयस्तां हे न्यायेका वयाच्वंगु दु ।

वज्राचार्यपिनि २४ पीठय् जपध्यान पूजा याःवनीगु पूर्वसेवा, पीठसेवा, महर्जनतय् स्वयंभू, बंगद्यो वा पीठय् वनाः लय् लय् पतिं न्यायेकइगु पुन्ही सिवा, चःहे सिवाः, मिजंत, मिसात वा मचातय् यंलाबले पीठय् वनाः लच्छि यंकं पुज्याः वनिगु यंलासिला स्वदं, दच्छि वा लच्छि तक न्यायेकइगु आवधिक गुथि खः ।

वर्ष वर्ष पतिकं न्यायेकेगु तःधं तिथि व सोह्रश्राद्ध आदि नं गुथि दु । थुजागु श्राद्ध यायेगु गुथि सन्तान मदुपिसं आयस्ता वइगु बुँ तयाः श्राद्धगुथि दयेका थकुगु खनेदु ।

थुकथं गन गन नेवाःत दु अन अन च्वंगु जात्रा गुथि पर्वया ल्याः कयां साध्य मजू । दृष्टान्तया रूपय् थन छुं भतिचा जक न्त्यथनागु जुल ।

सेवामूलक गुथिः

धर्मशास्त्रं सदाचार सत्कर्म स्यनेगुया लिसें त्यागपूर्ण जीवनद्वारा प्राणीमात्रया सेवा यायेगु स्यनी । थः बुउगु, ब्वलंगु, म्वानाच्वनागु समाजया सेवा यायेगु प्रत्येक मानवया कर्तव्य खः । मनू जुयाः मयासे मगाःगु कर्तव्य बोध जुयाः मनूतसें सामूहिक रूपं समाजया सेवा याइ । सेवामूलक गुथि थथे सेवा यायेगु उद्देश्य कयाः दयेकातःगु पुचः खः ।

लः मनूतयगु जीवनय् मदयेक मगाःगु तत्त्व खः । अन्न दान थें जल दानयात नं उलि हे पुण्य प्राप्त जुइगु दान खः धयातःगु दु । उकिं उबलया दानशील ब्यक्तिपिसं जःःहुं थनेगु, तुं, बंगाः, पुखू म्हुइकेगु, खुसिइ सिंयागु कुइकुइ ता छुइगु, ल्वहं हिति तयेगु यानाः सेवा यानावन । थ्व तुं, बंगाः, हिति न्ह्याबले चालु जुइमा धकाः थुकिया मर्मत संभार यायेगु गुथि दयेकावन । सिथिनखःबलेया सिथि गुथि तुं, बंगाः, हिति सफा यायेगु थुजागु हे गुथि खः ।

जन्म जुउम्ह मनू मसिसें मगाः । सित कि छेंय् तयातये मजिल । थथे सिइपिं मनूत सी थनेगु लागि दयेकातःगु सनांगू, सीगूयात सेवामूलक गुथि धायेफु । सिइगु छेंय् विचाः वनेगु बिचाः गुथि नं थुजागु हे गुथि खः ।

आपाः थें गुथिइ गुथिया नियम व मेमेगु नं कागजपत्र व गुथिइ मुनाच्वंगु दां तयेगु पचीम्हिचा दइ । थ्व पचीम्हिचाय् च्वंगु दां गुथियारतयत कम ब्याज कयाः त्याये बियेगु नं चलन दु । गुथिया दां त्याना कायेत साहुतयाथाय् दां त्याये कायेथें झंझट व जोखिम मजुइगु जुयाः थुकिं गुथियातयत गर्ज तरे यायेत अःपुकाच्वंगु दु । गुथिया पचीम्हिचां नं छगू किसिमं बैकया हे ज्या बिउ धायेमाः ।

बुज्या याइपिनि ज्या आपाः दइ । सिन्हाज्या साम्हाज्या आदि छन्हुं हे सिधयेके माःगु जुइ । थुबले देगुपूजा सीगू सिवा आदि न्ह्यागु नं गुथिया मंकाःज्या थनेगु याइ । थ्व मंकाःज्याय् गुथियारत मवसे मगाः, मवल धाःसा बं तइ । तःथाय् हे मवल धाःसा उजाम्ह गुथियारं थनिगु मंकाःज्याय् मेपिं सुं नं वनीमखु । थ्व मंकाःज्या थनेगु बुज्याय् जक मखु, छें दनेगु, लँ दयेकेगु, ब्याहा भव्य आदि न्यायेकेबले नं याइ ।

जातीय गुथिः

फुक मनूत छगू हे मानव जाति जुउसां थ्वयात वर्गीकरण यायेबलय् थी थी जात जाति दु । वज्राचार्य, शाक्य, उदास, महर्जन, मानन्धर, नापित, नकमी, तण्डुकार, रंजित, चित्रकार, खड्गी आदि थुजागु हे बौद्ध नेवाःया जात खः । नेवाःतय् देगुपूजा बुसानिसें सिइबले तर्क ह्वनेमाःगु गुथि खः । देगुपूजा गुथिइ छगू हे वंशयापिं जक गुथियार जुइ । उकिं थुकीयात जातीय गुथि धायेबहः जुउ । थथे हे आपालं गुथि थःगु स्वजाति मुनाः जक न्यायेकेगु याइ । थजागु जातीय गुथि मध्ये गुभाजुतय् पुई आचागू, दे आचागू, शाक्यतय् बरेगू, उदासतय् कसाःगू, तःचतं, महर्जन, चित्रकार, मानन्धर, तण्डुकार, नकःमी, मालाकारतय् नं थःथःगु जातिगत गुथि दु । मालाकारतय् गथु प्याखं, न्यतमितय् देवी प्याखं, सायमितय् योसिं थनेगु आदि गुथि थ्व हे जातीय गुथिया दुने लाः । थजागु गुथिइ भव्य जक नयेगु मयासे थःगु जातिया उत्थान यायेगु स्वल धाःसा अःपुक यायेफु । थौकन्हें थःथःगु जातया उत्थानया लागि ज्या याना हयाच्वंगु नं खनेदु । थुजागु गुथि मध्ये ज्यापु महागुथि ब्यापक व दकले तःधंगु गुथि खः । मेमेगु जातं थुलि ब्यापक गुथि दयेके मफुनि ।

मनोरञ्जनात्मक गुथिः

मनूया जीवन दुःखसियाः म्वाना च्वनेत जक मखु । म्वाना च्वंतले इलय् ब्यलय् मनोरञ्जन यानाः न्ह्या वने फत धाःसा कला व संस्कृतिया विकास लिसें जीवन म्वानागु न्ह्यइपुसे च्वनी । नेवाःतय् नासःगुथि जीवनय् मे हालाः, प्याखं हयाः, न्ह्यइपु यायेगु गुथि खः । वज्राचार्य व शाक्यतय् चचा, प्याखं व पँयताः, उदासतय् गुंला बाजं, धाः, महर्जनतय् धिमे, दापा, प्याखं, सायमितय् गुंला बाजं, दापा स्यनेत नासःपूजा यानाः स्यनी । उकिं नासःगुथियात मनोरञ्जनया गुथि धायेल्वः । थथे हे ससुगुथि धकाः ससु पूजा वनिगु गुथि नं दु ।

अथे हे लसता गुथि गनं द्योया मन्दिरय् वा ख्यलय् वनाः भव्य न्यायेका रसरंग याइगु गुथि खः ।

कचा गुथिः

छगू तःधंगु गुथिया दुने चिचीधंगु गुथित दत धाःसा वयात कचा गुथि धाइ । वज्राचार्यतय् दे आचागू छगू तःधंगु गुथि खः । थुकिइ तःगूमछि चिचीधंगु गुथित दु गथे - आदिइ बिइगु आदिगू, देछा तइगु घिसिंआजुगू, बजि तइगु बजिगू, च्या त्वंकइगु च्यागू आदि । थथे हे सम्यक दान गुथिइ उदासतय् लप्ते लायेगु, घासाता तयेगु, जा तः वनेगु थी थी गुथि दु ।

ततःधंगु गुथिइ गुथिया साविक ज्याया अतिरिक्त न्हूगु हे मेगु छुं ज्या यायेमाल धाःसा गुथिया गुथियारत मध्ये ज्याया प्रकृति स्वयाः छम्ह गुथियारया संयोजकत्वय् मेपिं प्यम्ह वा माक्व मनू बियाः ज्या पूर्वकेगु भाला बिइ । थुजागु कचापुचःया अवधि नियत ज्या सिमधःतलेयात जक जुइ ।

३. गुथिया संरचना

छम्ह मनुखं बांलाक ज्या यायेत वयागु छय्यौं, ल्हाः तुतिं छु गुगु ज्या यायेमाःगु खः, व यायेमाः । थये हे छगू गुथि सुचारु रूपं गुथिया नियत ज्या पूर्वकेत गुथियारतसें थःथःगु भालाया ज्या सुथालाक यायेमाः । प्रायशः गुथिइ छेखां छम्ह गुथियार जुइ । व गुथिया गुथियार छेया मूली जुइ । ससुगुथि, नासःगू, दशमीगू, चःरेसिवा आदि गुथिइ छेया न्ह्याम्ह मिजं नं गुथिया गुथियार जुइफु । गुथिया गुथियार संख्या स्वयाः थुगु हे रूपं कार्य विभाजन जुइ । गुगुं गुथिइ गुथियारत कम जक दुसा गुगुं गुथिइ गुथियारत निदोलं मयाक दुगु नं दु । गुथि संचालनया मुख्य नायो थकालि खः । गुगुं गुथिइ नायोया ज्या याइम्हसित कजी धाइ । थकालि ज्येष्ठता अनुसारया पद खःसा कजी ज्या अनुसारया पद खः ।

गुथि संचालनया ज्या थकालिया निर्देशनय् जुइ । उकिं थकालियाके गुथि सम्बन्धी फुक ज्ञान दयेकेगु व नियन्त्रण यायेगु गुण दयेकेगु आवश्यक जुइ । थकालिया अनुपस्थितिइ नोको थकालिया ज्या सम्पादन याइ ।

गुथि पाः फइम्ह पाःलाकं गुथियात माःगु फुक सरसामान जोरजाम यानातइ । वइगु दैय् पाः फइम्हयात भरी वा भनी धाइ । थ्वयात जाति विशेषकथं मेमेगु नं धायेफु । गुथिया फुक व्यवस्था यायेगु ज्या भरीयागु खः । अथे हे दूत वःगु पित वंगु दांयागु फुक ल्याचा च्वयेगु नं भरीया हे ज्या जुइ । वइगु वर्षय् पाः फइम्ह गुथियारं फुक व्यवस्था यायेमाःगु जुल । भरीयात गुहालि याइम्हयात च्योभरी धका धाइ । गुथि पाः फय् धुंकुम्हयात सुलिं धाइ । थ्वया पाखें नं माःगु ज्या जुइ । ल्हासाय् भरीयात क्षांजय् धाई ।

गुथिया संख्या स्वयाः थैजिकथं न्याम्हयात न्याम्ह थकालि धाइ । थये हे च्याम्ह थकालि, झिनिम्ह थकालि धयागु नं दु । गुगुं गुथिइ साक्षीया रूपय् सःते माःपिं नं दइ ।

गुरुजु तथाः पुज्याये माःगु गुथिइ गुरुजुयात नं अनिवार्य रूपं सःतेगु याइ । कु कुबिइत म्हय् वा भल्यायात सःतइ । बाजं थायेत भुजं, काहा पुइपिं व मुहालि पुयेत त्वाजं सःतेमाःगु गुथि नं दु ।

गुथि धइगु गुथियारत मुनाः सामुहिक रूपं ज्या यायेमाःगु संस्था जुउगुलिं फुक गुथियारतय् नं गुथिइ उलि हे अधिकार दइ । गुथिया भाग तयेबले सकलसित बराबर भाग तइ । गुम्हं गुथियार उपस्थित मजुल धाःसा नं वयात नं भाग तइ । आपाः थें गुथिइ थैजिकथं झोलिक पाःफया यंकेगु याःसां गुगुं गुथिइ कवः लिनाः पाः फयेगु याइ ।

देगुपूजा क्लायनीया गुथि खः । फुकीत सःता मचाबू ब्यंके धुनेवं व मचा देगुपूजाय् दुथ्याइ । जंको यानाः जा नके धुनेवं वयात देगुलिइ दूतइ । भौमचा ब्याहा याना हयेवं देगु पूजाबले वयात नं दिगुलिइ दूतइ व भौमचा देगुपूजाय् थ्याःम्ह जुल । थःछेयागु देगुपूजाय् बिया छ्वये धुनेवं म्ठ्यायमचा थ्याइ मखुत । देगुपूजाय् मचात व भौमचात नं थ्याःसां पाः फयेबले छेखां छम्हस्यां जक पाःफयेगु याइ । गुगुं छेय् मिसात जक जुल धाःसा वयात नं पाः बिइमखु ।

सीगू व मेमेगु नं आपालं गुथिइ छेया हामा छम्ह जक थ्याइ । हामा दत्तले पलेसा वने मजिउ । सीगू थें जाःगु गुथिइ सिथं यंकेबले व गुथि न्यायेकेबले नं इलय् थ्यंकेमाः, मखुसा बं तइ । सी कुबिइ आदि पालय् नं मवल धाःसा अझ अपो बं तइ । न्ह्याबले हे मवसे बं जक पुलाच्चन धाःसा थुजापित गुथिं हे पितिने नं फु ।

आचागू थें जाःगु गुथिइ मिजंमचा चूडाकर्म याना आचाः लुइ धुनेवं गुथिइ दुथ्याइ । थन थैजिक थं मखुकि गुथिइ दुहां वःकथं क्रम मिले याइ । थुगु हे किसिमं गुथि पाः फयेगु याइ ।

ज्येष्ठता क्रमानुसार बाहाया थाकुलि जुइ । येय् थाकुलियात थायपा धाइ व यलय् आजु धाइ । बाहा बाहायापिं थायपात मुनाः न्यायेकेगु गुथियात थायपा गुथि धाइ ।

कवः लिनाः वनेगु गुथिइ थःथःगु कवः लिनाः पालंपाः वनी । येया जनबाहाद्योया द्योपाः फयेगु थये हे कवः लिनाः वनिगु जुउगुलिं गुलिस्यां ससतिक पाः वइ व गुलिस्यां तापाक पाः वइ । थजागु मेमेगु नं गुथि दु ।

नेपालय् न्ह्यानाच्चवंगु गुथिया संरचनाया खँ ल्हायेबले थी थी गुथिया थी थी कथंयागु संरचना खनेदु ।

